

Anadolu Düğün Geleneginin Sosyal Hayata, Sanata ve Edebiyata Etkisine Dair

Ali YAKICI

Eskiden Anadolu'da, bilhassa Konya yöresinde, yapılarına göre düğünlerle çeşitli adlar verilirdi. Bunlar; Sade düğün, Tas açma düğünü, Kına düğünü gibi adlarla da birbirlerinden ayrılırlardı.

Sade düğün, evlenme gününden bir gün önce veya o gün, aile içinde olurdu. Tas açma düğünü, daha çok zengin aileler tarafından yapılırdı. Bunun belirli bir günü yoktu. Bazen evlenme haftası içinde, bazen de onbeş gün önce başlardı. Tas açma düğünü

yemekli olurdu. Misafirlerin getirdikleri bırakıntılar da herkesin durumuna göre ağırca olurdu. Bu düğüne «tas açma» adı verilmesi, o gün ortaya büyükce bir tas konması, gelen davetlilerin yanlarında düğün için getirdikleri para ve altınları bu tasa bırakmaları sebebiyleydi. Düğünlerin daha çok kabul göreni «kına düğünü»dür ki, üzerinde en çok durulan düğün çeşidi de budur.

Günümüz düğünlerinde, eski düğünlerle arasında özde bir farklılık

yoktur. Farklılık, ekonomik, sosyal ve coğrafi sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de, kültürel değişmelerin dah etkin görüldüğü büyük şehirlerde doğrudan tanışıp, anlaşarak evlenmeler giderek yaygınlığını artırırken, gelenegin ağırlığını koruduğu yerlerde görülen evlenme biçimlerinin başında «görücülük» gelmektedir. Görücülüğün aslıni, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının, daha önceden üzerinde durulan, ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip, hem kızı yakından incelemeleri, hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Buna «kız bakma», «görücü çıkma», «dünür gezme» gibi adlar da verilir. Görücüler kızı görüp olumlu bir yargıya vardıldıktan sonra, daha ayrıntılı bilgiler toplamak için ziyaretlerine ara verirler. Bu, aynı zamanda kız ailesine de bir düşünme payı bırakmak, eğer kızlarını vermeye razı iseler, onlara da damat adayı hakkında bilgi edinmeleri için zaman tanımak anlamına gelmektedir. Her iki tarafın olumlu bir karara varması sonucu görücülerin işi bitmiş olur. Bundan sonra kız isteme, söz kesme nişan gibi daha bağlayıcı aşamalara geçilir ki, bunlar düğünün ağırlığını teşkil ederler.

Günümüzde, gençlerin çocuk yaşta birbirlerine nişan takılması anlamında olan «beşik kertmesi» evlilik olayı içindeki önemini kaybederken, gerek gelenegin devam ettiği bölgelerde, gerekse ekonomik şartların düğüne c'lerişli olmayışı sebebiyle «kaçarak evlenme» usulü yerini korumaktadır.

Hamit Zübeyr ve Sedat Veyis Örneğin tasniflerinden hareket ederek, düğün safhaları üzerinde şöyle bir sınıflandırma, yapabiliriz. Sınıflandırmamızda esas olan Anadolu Türk düğünleridir. İl olarak ise Konya seçilmiştir.

1 — Evlenme çağı ve evlenme arzusunu belirtme.

2 — Dünür gezme (görücülük)
a) Kız bakma, b) Kız beğenme, c) Kız isteme (dünür olma), d) Kız ve oğlan evi tarafından oğlan ve kız ile ailelerinin soruşturulması.

3 — Söz kesme (şerbet içme, tatlı yeme).

4 — Nişan; a) Yüzük takma, b) Dürü götürme, b) Çetnevir yeme, d) Askıya çıkma, e) Çeyiz götürme (çeyiz asma).

5 — Düğün, a) Düğün hazırlığı, b) Davetiyelerin dağıtımı (okuntu), c) Karşı ekmeği, d) Tirit dökme, e) Zamakbaşı, seğmenbaşı, yiğitbaşı, efebaşı veya bayraktar seçimi, f) Kına, g) Zamak, ı) Düğün yemeği, i) Gelin alma, j) Gelin bakma, k) Dinî nikâh, l) Gerdeğe katma, m) Yüz açımı ve el öpme.

Dünür gezmeden söz kesmeye, nişandan kınaya, düğün yemeğinden gelin almaya sosyal dayanışmanın, yardımlaşmanın, birlik ve beraberliğin açık örneklerini gördüğümüz düğünün bütün safhaları çevresinde, ayrıca değişik gelenekler teşekkül etmiş, çeşitli folklor hadiseleri meydana gelmiştir. Bunlardan meselâ bir kız görme, kız beğenme konusunu ele alalım: Burada karşımıza çıkacak ilk husus Türk'ün temizliğe verdiği önemdir. Daha sonra tertip, düzen ve çalışkanlık gelir.

Ev halkı ve komşu kadınlardan oluşan dünür geziciler, sabah erkenden görülecek kızın evine giderler. Erkence gitmenin sebebi, kızı sabahleyin ev işi yaparken görmek, böylece temiz mi, hamarat mı, düzenli mi olup olmadığını anlamak içindir. Bu arada kızıdan su istenir. Suyu veren kız, gelenek icabı su içilene kadar ayakta durur. Böylece gerek suyu içen, gerekse diğeri kızı iyice süzerler.

Kızın işgüzar, namuslu, terbiyeli, evine ve törelerine bağlı olup olmadığı konusunda yapılan araştırma oğlanın işine, mesleğine bağlı olup olmadığı, kötü alışkanlıklarının bulunup bulunmadığı konusunda ağırlık kazanır.

Kızın ne kadar «allek» olduğu, yani hareketleri anında kavrayıp kavrayamadığı hususu da imtihan konuları arasında yer almaktadır. Hatta, eskiden dünür olunacak kıza çeşitli bilmeceler sorulduğu, bu bilmecelere cevap verebilirse ancak kendisine dünür olunduğu, aksi takdirde imtihanı kaybettiği günümüze aktarılan konular arasındadır. Yine kız bakma ve dünür olma konusuyla ilgili anlatılan bir çok fıkradan biri şöyledir: Oğlanın babasının da içlerinde bulunduğu bir grup, oğullarına kız istemek üzere kız evine gider. «Hoşgeldin» faslından sonra kahveler içilir, sohbet koyulaşır. Bu arada kendisine dünür olunan kız misafirlere çay ikram eder. Ne var ki, çayların şekirini unutmıştır. Oğlanın babası müstakbel gelinin «allek»liğini ölçmek için çay kaşığını sürekli olarak fincan içinde dönderir. Kaşığın fincana değmesiyle çıkan sesler gelinlik kızın canını sıkar ve annesine dönerek; «anne bizim sokaktan kervan geliyor galiba» der. Bu lafın kendisine geldiğini anlamakta gecikmeyen müstakbel kayınpeder ise! «dua edelim de o kervanın yükü şeker olsun kızım» karşılığını verir. Böylece kız unutkanlığının cezasını çekmiş olur.

Düğünün, daha birçok gelenek, görenek ve inançlara yansıdığı veya doğmasına vesile olduğunu belirtmiştik. Meselâ bunlardan bayrak geleneği, şah bezeme geleneği, başlık geleneği v.b. ayrı birer tebliğ konusu olarak milletlerarası kongrelerde ele alınmıştır. Düğünler ayrıca, birçok yörenin halk danslarına konu olmuş, yüzlerce köy orta oyunu veya seyirlik oyunlarının meydana gelmesini sağlamıştır. Bunlardan yalnız yurdumuzun bir ilin-

de, Tekirdağ'da, kadınların kendi aralarında düğünlerde oynadıkları oyunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Ahret Ana, Oyna Patış, Osman'ın Naciyesi, İlk Kocam, Raşit-Ruşit, Mercimek Satma, Topuz, Niyet Çekme, Yüzük Saklamacı, Kirpi, Akılın Fikrin Var mı, Ana Beni Eversene, Cumbur-Cümbüş, Ahmedim, Eşeğin Kulakları v.b.

Bu oyunlar içinde en uzun Ahret Ana'dır. Ahret Ana oyunu şöyle başlar: Oyuna, gelin kız, ahret ana, kakçı, şarapçı ve hoca adı verilen kişiler katılır.

Ahret Ana'yı ihtiyar bir köy kadını, kakçıyı; erkek kılığında girmiş, elinde sepet olan bir kız, şarapçıyı; erkek giysileri içinde elinde şarap şişesi olan bir kız, hocayı; ihtiyar kıyafetine bürünmüş, elinde tesbih olan bir kız oynar.

Gelin ortaya gelerek bir sandalye üstüne oturur. Gelinin başına grep konur ve yüzü örtülüdür. Ahret ana, gelinin etrafında dönerek yerleri süpürmektedir. Bu sırada dışardan kapı vurulur. Kakçı, elinde sepetle içeri girer. Ahret Ana'ya sezdirmeden çevresinde dolanır. Kakçı :

Kakçı geldi kakçı...

Kakçı geldi kakçı...

Alana satarım,

Almayanı döverim,

Armut kurusundandır,

Çok iyidir bizim kaklar.

Hem de ucuza satarım.

diyerek Ahret Ana'nın önünden geçer.

Ahret ana, Ahret ana

Kızını versene bana.

Ahret Ana :

Senin gibi kakçıya kız vermem der. Böylece oyun başlamış olur ve bu şekilde karşılıklı atışmalarla devam eder gider.

Düğün, edebiyatımıza, şiirimize, tiyatromuza, sinemamıza konu olmuş, ressamlarımızın tablolarını süslemiş, kısacası sanatımıza yansımıştır. Türk

halk edebiyatının içinde yer alan birçok türde düğün işlenmiştir.

Düğün, manilere konu olmuştur :

Kız anasının ağzından :

Karşıda gördüm seni
Gül ile derdim seni
Gözüme inanmazken
İllere verdim seni

Kızın ağzından :

Bal pekmez sanırdım
Gülü kokmaz sanırdım
Pek sevdiğim anamı
Söze bakmaz sanırdım

Atasözleri ve deyimlere konu olmuştur :

— Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al.

— Boyuna bosuna bakma, huyuna usuna bak.

— Düğün el ile, harman yel ile.

— Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.

— Erkek kuş gezer havayı, dişi kuş yapar yuvayı.

— Evlenmesi bir alaca kuş, geçinmesi bora ile kış.

— Evlenenle ev yapmanın Allah yardımcısıdır.

Tiyatro ve sinema eserlerinin konularını oluşturmuştur :

Tiyatroda, sahneleri arasında zaman zaman düğüne yer veren birçok eser yanında, Yaşar Yürük'ün «Türkmen Düğünü» ve «Çatalı Köy» adlı eserlerinde olduğu gibi doğrudan düğünü konu alan pyesler de mevcuttur. Ayrıca Türk sinemasında yüzlerce filmin konuları arasında düğüne yer verilmiş, yine Lütfi Akad'ın «Düğün» ve «Gelin» adlı filmlerinde görüldüğü üzere doğrudan düğün konusunu işleyen sinema eserleri de çoğunluktadır.

Düğün, çağımız, şair ve yazarlarına da ilham kaynağı olmuş, onlar da şiirlerinde, romanlarında, hikâyelerinde düğün konusunu ele almışlardır. Asrımıza damgasını vuran şairlerimizden Mehmet Akif Ersoy, bir şiirinde «düğün»e geniş olarak yer verir.

Bu arada düğünlerin ticaret hayatındaki önemini de belirtmekte yarar

vardır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Türklerin yüzyıllardır sosyal hayatını süsleyen, İslâmi motiflerle bezenen düğün, kendi dışında birçok geleneğin daha ortaya çıkmasını sağlamış, Türk edebiyatına, şiirine, sanatına konu olmuş, yıllarca sosyal dayanışmanın, ocak yakmanın, birlik ve beraberliğin, kaynaşmanın önemli unsurlarından biri olarak görev yapmış ve bu görevini sürdürmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR :

- 1 ARTUN, Erman : «Tekirdağ'da kadınların kendi aralarında nişan ve benzeri toplantılarda oynadıkları oyunlar ve âdetler», **Türk Folkloru Araştırmaları 1982**, Ankara 1983, s. 47-74.
- 2 BOZYIĞIT, Ali Esat : «Düğünlerimizde bayrak geleneği», **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. IV, Ankara 1987, s. 67-84.
- 3 **Cumhuriyetin 50. Yılında Konya 1973 İl Yılığ**, s. 297-300.
- 4 ÇETİNKAYA, Haydar : «Kars yöresi Terekeme köy düğünlerinde şah bezeme ve kaldırma geleneği», **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. IV, Ankara 1982, s. 83-92.
- 5 DEMİRCİ, Yusuf Ziya : **Anadolu Eski Düğün ve Evlenme Adetleri**, İstanbul 1038, 87. s.
- 6 ERDOĞAN, Abdulkadir : «Konya'da düğünder», **Konya**, 10 Haziran 1937, s. 617-626.
- 7 ERSOY, Mehmet Akif : **Safahat** (15. baskı), İstanbul 1982, s. 380-392.
- 8 İNAN, Abdulkadir : **Tarihte ve Bugün Şamanizm - Materyaller Araştırmalar** - (3. baskı), Ankara 1986, s. 166-170.
- 9 KOŞAY, Hamit Zübeyr : **Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme**, Ankara 1944, XX+364 s.
- 10 KÖPRÜLÜ, M. Fuad (Ord. Prof.) : **Türk Edebiyatı Tarihi** (2. basım), İstanbul 1980, 440 s.
- 11 ÖRNEK, Sedat Veyis : **Türk Halk Bilimi**, Ankara 1977, 262 s.